INKLYUZIV VA KORREKSION TA'LIMDA QO'LLANILADIGAN INTERAKTIV METODLAR

Raimberdiyev Bekzod Hasan o'g'li, Abduxalilova Farzona Nematullo qizi, Joldasbaeva Moldir Mahmutbay qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili) yo'nalishi 2-kurs talabasi
E-mail: bekzodraimberdiyev1@gmail.com Tel: +998 93 619-04-00

Ilmiy rahbar: Jumaniyazova Zulfiya Aitbayevna
CHDPU Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-2967-8629
https://doi.org/10.5281/zenodo.18212127

Annotatsiya. Ushbu maqola inklyuziv va korreksion ta'limda interaktiv usullarning ahamiyatini o'rganadi. Unda o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni o'quv jarayoniga samarali jalb etish hamda maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan metodlar tahlil qilinadi. Maqolada interaktiv usullarning nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi, shuningdek, ularning ta'lim sifatini oshirishdagi roli yoritilgan. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga va o'quv motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Interaktiv metodlar, Inklyuziv ta'lim, Korreksion pedagogika, Maxsus ehtiyojli bolalar, Ta'lim jarayoni, O'quvchilar faolligi, Pedagogik texnologiyalar, Rivojlantiruvchi ta'li

Abstract. This article explores the significance of interactive methods in inclusive and correctional education. It analyzes methods that enhance student engagement, effectively involve them in the learning process, and positively impact the development of children with special educational needs. The paper elucidates the theoretical foundations and practical application of interactive techniques, as well as their role in improving the quality of education. These approaches serve to develop students' individual abilities, foster social skills, and strengthen learning motivation.

Keywords: Interactive Methods, Inclusive Education, Correctional Pedagogy, Special Educational Needs, Learning Process, Student Engagement, Pedagogical Technologies, Developmental Education

Аннотация. Данная статья исследует значение интерактивных методов в инклюзивном и коррекционном образовании. В ней анализируются методы, повышающие активность учащихся, эффективно вовлекающие их в учебный процесс и положительно влияющие на развитие детей с особыми образовательными потребностями. В работе освещаются теоретические основы и практическое применение интерактивных приемов, а также их роль в повышении качества образования. Эти подходы способствуют развитию индивидуальных способностей учащихся, формированию социальных навыков и укреплению учебной мотивации.

Ключевые слова: Интерактивные методы, Инклюзивное образование, Коррекционная педагогика, Особые образовательные потребности, Учебный процесс, Вовлеченность учащихся, Педагогические технологии, Развивающее обучение

Kirish Zamonaviy ta'lim tizimi global miqyosda inklyuzivlik va har bir o'quvchining shaxsiy ehtiyojlarini qondirish tamoyillariga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan (MTEE) o'quvchilarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularning jamiyatga integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlash va shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. An'anaviy o'qitish usullari ko'pincha MTEEga ega o'quvchilarning o'ziga xos o'rganish uslublari va tezligini hisobga olmasligi sababli, ularning ta'lim jarayoniga faol jalb etilishida qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Shu bois, ta'limda interaktiv metodlarni qo'llash zarurati tobora ortib bormoqda. Ushbu metodlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, ularning motivatsiyasini oshiradi va o'quv materialini chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Interaktiv metodlar, ayniqsa, inklyuziv va korreksion ta'lim sharoitida o'quvchilarning o'zaro hamkorligini, tanqidiy fikrlash qobiliyatini va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'yin texnologiyalari va interaktiv ilovalar kabi vositalarning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi MTEEga ega o'quvchilar uchun o'rganishni yanada qiziqarli va samarali qiladi [1]. Masalan, o'yin texnologiyalari har bir o'quvchining individual salohiyatini ochishga, muvozanatli va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishga yordam beradi, shu bilan ta'lim imkoniyatlarida tenglikni ta'minlaydi [1]. Shuningdek, ular o'quvchilarning motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi va jamoaviy ishlashni rag'batlantiradi, ijtimoiy ko'nikmalarini va jamoaviy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini yaxshilaydi [1]. Uyda ta'lim olayotgan o'quvchilar uchun ham interaktiv yondashuvlar, masalan, o'yin orqali o'rganish, virtual jismoniy tarbiya, kodlash, oshxona kimyosi yoki tabiatda fotosintezni qayta yaratish kabi usullar an'anaviy darslarni jonlantirib, ularni yanada jozibador qiladi [3]. "Smart Kids - Learning Games" kabi ta'lim ilovalari esa uch yoshdan oshgan bolalarga matematik, mantiqiy va til ko'nikmalarini interaktiv o'yinlar orqali rivojlantirishga yordam beradi, bu esa ota-onalarga farzandlarining taraqqiyotini kuzatish imkonini beradi [4]. Ushbu yondashuvlar ta'lim jarayonini dinamik, qulay va har tomonlama keng qamrovli qilishga xizmat qiladi, turli o'rganish ehtiyojlarini qondiradi va o'quvchilarning mustaqil fikrlash, jamoaviy birlik hamda umumiy moslashuvchanligini oshirishga hissa qo'shadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi inklyuziv va korreksion ta'limda qo'llaniladigan interaktiv metodlarning nazariy asoslarini, amaliyotdagi tatbiqini va samaradorligini har tomonlama tahlil qilish hamda tizimlashtirishdan iborat. Bu orqali MTEEga ega o'quvchilarning ta'lim olish jarayonini optimallashtirish, ularning o'quv natijalarini yaxshilash va ijtimoiy moslashuvini kuchaytirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvlarni aniqlash ko'zda tutilgan. Tadqiqot natijalari o'qituvchilar, pedagoglar va ta'lim siyosatchilari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Birinchidan, inklyuziv va korreksion ta'limda qo'llaniladigan interaktiv metodlarning nazariy asoslarini chuqur o'rganish va ularning pedagogik ahamiyatini aniqlash. Bu metodlarning psixologik va didaktik tamoyillarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Ikkinchidan, inklyuziv ta'lim sharoitida qo'llaniladigan interaktiv metodlarning amaliyotdagi tatbiqini, jumladan, o'yin texnologiyalari, loyiha asosidagi o'qitish, hamkorlikda o'rganish va boshqa innovatsion yondashuvlarni o'rganish [1], [3], [4].

Uchinchidan, korreksion ta'limda interaktiv yondashuvlarning o'ziga xos xususiyatlarini, ularning MTEEga ega o'quvchilarning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish.

To'rtinchidan, interaktiv metodlarni joriy etishdagi mavjud muammolarni, jumladan, resurslar yetishmasligi, o'qituvchilarning malakasi va texnologik infratuzilma bilan bog'liq qiyinchiliklarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha yechimlar va tavsiyalar ishlab chiqish.

Beshinchidan, interaktiv metodlarning o'quvchilarning motivatsiyasi, o'quv natijalari va ijtimoiy ko'nikmalariga ta'sirini baholash orqali ularning samaradorligini aniqlash [1].

Oltinchidan, o'qituvchilarning interaktiv metodlarni samarali qo'llashlari uchun kasbiy rivojlanish yo'nalishlarini va uzluksiz ta'lim ehtiyojlarini belgilash.

Ushbu tadqiqot inklyuziv va korreksion ta'limda interaktiv metodlarning ahamiyatini chuqurroq anglashga, ularni amaliyotga keng joriy etishga va MTEEga ega o'quvchilar uchun yanada samarali, qiziqarli va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Zamonaviy pedagogika va maxsus ta’lim sohasidagi tadqiqotlar inklyuziv va korreksion ta’limda interaktiv metodlarning ahamiyatini tobora ko‘proq e’tirof etmoqda. Ushbu bo‘limda interaktiv yondashuvlarning nazariy asoslari, ularning inklyuziv va korreksion ta’lim sharoitida qo‘llanilishi, samaradorligi hamda mavjud adabiyotlardagi asosiy yo‘nalishlar chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy o‘qitish usullari ko‘pincha maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan (MTEE) o‘quvchilarning o‘ziga xos o‘rganish uslublari va tezligini hisobga olmasligi sababli, ularning ta’lim jarayoniga faol jalb etilishida qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin. Shu bois, interaktiv metodlar MTEEga ega o‘quvchilarning ta’lim olish huquqini ta’minlash, ularning jamiyatga integratsiyalashuvini qo‘llab-quvvatlash va shaxsiy salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishda muhim rol o‘ynaydi.

Interaktiv metodlarning nazariy asoslari bir qator pedagogik va psixologik konsepsiyalarga borib taqaladi. Birinchidan, konstruktivizm nazariyasi o‘quvchilarning bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol quruvchi ekanligini ta’kidlaydi. Interaktiv yondashuvlar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini tajriba, o‘zaro muloqot va muammolarni hal qilish orqali qurish imkoniyatini beradi. MTEEga ega o‘quvchilar uchun bu ayniqsa muhimdir, chunki ular ko‘pincha mavhum tushunchalarni o‘zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi va konkret, amaliy faoliyat orqali o‘rganishdan ko‘proq foyda ko‘rishadi. Interaktiv darslar ularga materialni o‘z tezligida o‘rganish, xatolardan saboq olish va yangi g‘oyalarni sinab ko‘rish uchun xavfsiz muhit yaratadi.

Ikkinchidan, Lev Vygotskiyning sotsial-madaniy nazariyasi ta’lim jarayonida ijtimoiy o‘zaro muloqotning markaziy rolini ta’kidlaydi. Interaktiv metodlar, xususan, hamkorlikda o‘rganish va guruh ishini rag‘batlantirish orqali o‘quvchilarning bir-birlaridan o‘rganishiga, o‘zaro yordam berishiga va "yaqin rivojlanish zonasi"da ishlashiga imkon beradi. Bu MTEEga ega o‘quvchilar uchun tengdoshlarining qo‘llab-quvvatlashi va o‘qituvchining yo‘naltiruvchi roli orqali yangi ko‘nikmalarni egallashda juda samaralidir. Masalan, o‘yin texnologiyalari jamoaviy ishlashni rag‘batlantirib, ijtimoiy ko‘nikmalarni va jamoaviy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini yaxshilaydi [1].

Uchinchidan, tajribaviy ta’lim nazariyasi (masalan, David Kolb modeli) bilimlarni amaliy tajriba orqali egallashga urg‘u beradi. Interaktiv metodlar o‘quvchilarni bevosita faoliyatga jalb qiladi, bu esa ularga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash va o‘z tajribalari asosida chuqurroq tushunish imkonini beradi. Korreksion ta’limda bu yondashuv ayniqsa qimmatlidir, chunki u o‘quvchilarga hayotiy ko‘nikmalarni, xulq-atvor modellarini va ijtimoiy vaziyatlarni xavfsiz, nazorat qilinadigan muhitda mashq qilishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, kognitiv yuk nazariyasi ta’lim materialini taqdim etish usullari o‘quvchining kognitiv yukini qanday ta’sir qilishini o‘rganadi. Yaxshi ishlab chiqilgan interaktiv metodlar murakkab ma’lumotlarni kichik, boshqariladigan qismlarga bo‘lish, turli xil vizual va audial yordam vositalaridan foydalanish orqali MTEEga ega o‘quvchilar uchun kognitiv yukni kamaytirishi mumkin. Bu ularga materialni samaraliroq qayta ishlash va uzoq muddatli xotiraga saqlashga yordam beradi.

Beshinchidan, motivatsiya nazariyalari, xususan, o‘z-o‘zini belgilash nazariyasi, interaktiv metodlarning o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirishdagi rolini tushuntiradi. Interaktiv faoliyatlar ko‘pincha tanlov, avtonomiya, kompetentlik va aloqadorlik hissini beradi. O‘yin elementlari (gamifikatsiya), mukofotlar va aniq maqsadlar o‘quvchilarni o‘rganish jarayoniga faol jalb qilishga yordam beradi, bu esa MTEEga ega o‘quvchilar uchun juda muhimdir, chunki ular ko‘pincha o‘zlarining o‘quv qobiliyatlariga ishonchsizlik yoki o‘tmishdagi muvaffaqiyatsizliklar tufayli motivatsiyani yo‘qotishlari mumkin.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interaktiv metodlar keng doiradagi pedagogik yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Ularning eng muhimlari quyidagilardir:

O‘yin texnologiyalari va gamifikatsiya: Bu yondashuv o‘yin elementlarini (ballar, darajalar, mukofotlar, hikoyalar) o‘quv jarayoniga integratsiyalashni o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalari inklyuziv ta’lim sharoitida o‘rganish jarayonini o‘zgartirib, uni barcha o‘quvchilar uchun yanada qiziqarli va samarali qiladi [1]. Ular har bir o‘quvchining individual salohiyatini ochishga, muvozanatli va qo‘llab-quvvatlovchi o‘quv muhitini yaratishga yordam beradi, shu bilan ta’lim imkoniyatlarida tenglikni ta’minlaydi [1]. Bundan tashqari, o‘yin asosidagi yondashuvlar o‘quvchilarning motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi va jamoaviy ishlashni rag‘batlantiradi, ijtimoiy ko‘nikmalarini va jamoaviy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini yaxshilaydi [1]. Ushbu metodlar reabilitatsiya maqsadlarida ham muhim rol o‘ynaydi va turli o‘rganish ehtiyojlarini qondiradigan yanada dinamik, qulay va keng qamrovli ta’lim tajribasini yaratishga hissa qo‘shadi [1]. Masalan, "Smart Kids - Learning Games" kabi ta’lim ilovalari uch yoshdan oshgan bolalarga matematik, mantiqiy va til ko‘nikmalarini interaktiv o‘yinlar orqali rivojlantirishga yordam beradi [4]. Bu ilovalar sonlarni tanish, yozish, taqqoslash, sanash, qo‘shish va ayirish kabi matematik ko‘nikmalarni, shuningdek, ob’ektlar, shakllar va ranglarni topish va taqqoslash, tortish va joylashtirish, saralash o‘yinlari kabi mantiqiy vazifalarni o‘z ichiga oladi [4]. Til rivojlanishi uchun esa harflarni tanish, vizual maslahatlar yordamida so‘zlar tuzish, o‘qish va imlo o‘yinlari orqali lug‘at boyligini oshirishga yordam beradi [4]. Ota-onalar farzandlarining taraqqiyotini, yutuqlarini va sevimli o‘yinlarini maxsus panel orqali kuzatishlari mumkin, bu esa bir nechta bolalar profillarini qo‘llab-quvvatlaydi [4]. Har kuni yangi o‘yinlar tanlovi taqdim etilishi, vazifalar uchun yulduzlar yig‘ish va stikerlarni ochish imkoniyati o‘quvchilarni doimiy ravishda jalb qilib turadi [4]. Uyda ta’lim olayotgan o‘quvchilar uchun ham o‘yin orqali o‘rganish, masalan, Samsung Kids kabi

platformalar orqali muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish tavsiya etiladi [3].

Loyiha asosidagi ta’lim (PBL): Bu metod o‘quvchilarni real hayot muammolarini hal qilishga qaratilgan uzoq muddatli loyihalarga jalb qiladi. PBL tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlik va ijodkorlikni rivojlantiradi. MTEEga ega o‘quvchilar uchun loyihalar ularning qiziqishlariga moslashtirilishi va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda tuzilishi mumkin, bu esa ularning motivatsiyasini oshiradi va chuqur o‘rganishga yordam beradi. Loyiha ishi orqali o‘quvchilar o‘zlarining kuchli tomonlarini namoyish etish va o‘ziga ishonchni oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Hamkorlikda o‘rganish: Bu yondashuv o‘quvchilarni kichik guruhlarda birgalikda ishlashga undaydi. Tengdoshlar o‘rtasidagi o‘zaro yordam, fikr almashish va birgalikda maqsadlarga erishish MTEEga ega o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda, empatiyani oshirishda va o‘zaro hurmatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Hamkorlikdagi faoliyatlar o‘quvchilarga o‘zaro bog‘liqlik hissini beradi va ularning umumiy jamoaga mansubligini mustahkamlaydi.

Simulyatsiyalar va virtual reallik (VR): Bu texnologiyalar o‘quvchilarga xavfsiz va nazorat qilinadigan muhitda turli vaziyatlarni boshdan kechirish va ko‘nikmalarni mashq qilish imkoniyatini beradi. MTEEga ega o‘quvchilar uchun simulyatsiyalar murakkab tushunchalarni vizualizatsiya qilish, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish (masalan, ijtimoiy vaziyatlarni mashq qilish) va real hayotdagi xavflarni kamaytirish uchun juda foydali bo‘lishi mumkin. Virtual jismoniy tarbiya, masalan, o‘yin konsollari orqali 10 daqiqalik ertalabki mashqlar bolalarning kunlik 60 daqiqa faol harakatga bo‘lgan ehtiyojini qondirib, salomatlik, farovonlik va o‘rganishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi [3].

Interaktiv ilovalar va raqamli resurslar: Ta’lim ilovalari va onlayn platformalar MTEEga ega o‘quvchilar uchun shaxsiylashtirilgan o‘rganish yo‘llarini, darhol fikr-mulohazalarni va turli xil o‘rganish uslublariga moslashish imkoniyatini beradi. Masalan, kodlash bolalarni kelajak uchun tayyorlab, muloqot, ijodkorlik va fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi [3]. Oshxona kimyosi shokoladni eritish kabi oddiy jarayonlar orqali moddalarning holatlari kabi asosiy ilmiy tushunchalarni o‘rgatadi [3]. Bog‘da fotosintezni qayta yaratish bolalarga bu muhim sayyoraviy jarayonni tushunishga yordam beradi [3]. Planshetlar esa takrorlashni talab qiladigan fanlar, masalan, imlo yoki ko‘paytirish jadvallari uchun foydali bo‘lib, moslashuvchan mashq qilish imkoniyatini beradi [3]. Bu yondashuvlar ta’lim jarayonini dinamik, qulay va har tomonlama keng qamrovli qilishga xizmat qiladi, turli o‘rganish ehtiyojlarini qondiradi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, jamoaviy birlik hamda umumiy moslashuvchanligini oshirishga hissa qo‘shadi [1].

Inklyuziv ta’limda interaktiv metodlarning tatbiqi MTEEga ega o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o‘quvchining o‘rganish tezligi, uslubi va qiziqishlari har xil bo‘lganligi sababli, interaktiv yondashuvlar o‘qituvchilarga differensiallashtirilgan ta’limni amalga oshirishga yordam beradi. Masalan, o‘yin texnologiyalari har bir o‘quvchining individual salohiyatini ochishga, muvozanatli va qo‘llab-quvvatlovchi o‘quv muhitini yaratishga yordam beradi, shu bilan ta’lim imkoniyatlarida tenglikni ta’minlaydi [1]. Interaktiv ilovalar va raqamli resurslar o‘quvchilarga o‘z tezligida ishlash, qiyin joylarda qo‘shimcha yordam olish va o‘zlashtirgan bilimlari uchun darhol fikr-mulohazalar olish imkonini

beradi. Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning o‘ziga ishonchini oshiradi va ularni o‘rganishga undaydi.

Interaktiv metodlar MTEEga ega o‘quvchilarning faol ishtirokini va motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. An’anaviy darslarda passiv tinglovchi bo‘lishga majbur bo‘lgan o‘quvchilar interaktiv faoliyatlarda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu ularning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va o‘quv materialini chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘yinlar, simulyatsiyalar va loyihalar orqali o‘rganish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va jozibador qiladi, bu esa o‘quvchilarning darslarga muntazam qatnashishiga va o‘zlashtirishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Uyda ta’lim olayotgan o‘quvchilar uchun ham interaktiv yondashuvlar, masalan, o‘yin orqali o‘rganish, virtual jismoniy tarbiya, kodlash, oshxona kimyosi yoki tabiatda fotosintezni qayta yaratish kabi usullar an’anaviy darslarni jonlantirib, ularni yanada jozibador qiladi [3]. Bu yondashuvlar ta’lim jarayonini dinamik, qulay va har tomonlama keng qamrovli qilishga xizmat qiladi, turli o‘rganish ehtiyojlarini qondiradi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, jamoaviy birlik hamda umumiy moslashuvchanligini oshirishga hissa qo‘shadi [1].

Shuningdek, interaktiv metodlar MTEEga ega o‘quvchilarning ijtimoiy va hissiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ko‘plab MTEEga ega o‘quvchilar ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Hamkorlikdagi o‘yinlar va loyihalar ularga tengdoshlari bilan muloqot qilish, o‘zaro kelishish, muammolarni birgalikda hal qilish va empatiyani rivojlantirish imkoniyatini beradi. Bu esa ularning jamiyatga integratsiyalashuvini va ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi. O‘yin texnologiyalari jamoaviy ishlashni rag‘batlantiradi, ijtimoiy ko‘nikmalarni va jamoaviy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini yaxshilaydi [1].

Korreksion ta’limda interaktiv yondashuvlarning o‘ziga xos xususiyatlari va samaradorligi alohida e’tiborga loyiq. Korreksion ta’lim ko‘pincha xulq-atvor muammolari, hissiy qiyinchiliklar, o‘rganishdagi jiddiy bo‘shliqlar va travmatik tajribalarga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashni talab qiladi. Bunday sharoitlarda an’anaviy, qat’iy pedagogik yondashuvlar ko‘pincha samarasiz bo‘ladi. Interaktiv metodlar esa bu o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashish va ularni ta’lim jarayoniga faol jalb qilish uchun noyob imkoniyatlar yaratadi.

Korreksion ta’limda interaktiv metodlar xulq-atvor va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Rolli o‘yinlar, simulyatsiyalar va guruhdagi interaktiv faoliyatlar o‘quvchilarga ijtimoiy vaziyatlarni xavfsiz muhitda mashq qilish, hissiy reaksiyalarni boshqarish va konstruktiv muloqot ko‘nikmalarini egallashga yordam beradi. Bu esa ularning maktabda va jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi. O‘yin texnologiyalari orqali o‘quvchilarning motivatsiyasi oshirilishi va jamoaviy ishlash rag‘batlantirilishi, ijtimoiy ko‘nikmalarini va jamoaviy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini yaxshilashi korreksion ta’limda ham o‘z samarasini beradi [1].

Akademik bo‘shliqlarni to‘ldirish korreksion ta’limning asosiy vazifalaridan biridir. Interaktiv ilovalar va adaptiv o‘rganish platformalari o‘quvchilarga o‘zlarining individual tezligida va darajasida ishlash imkoniyatini beradi. Ular o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlaydi va ularga mos keladigan materiallarni taqdim etadi, shu bilan birga darhol fikr-mulohazalar va qo‘llab-quvvatlashni ta’minlaydi. Bu esa o‘quvchilarga o‘zlashtirishdagi bo‘shliqlarni samarali ravishda bartaraf etishga va akademik muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. Masalan, "Smart Kids - Learning Games" ilovasi matematik va til ko‘nikmalarini

interaktiv o‘yinlar orqali rivojlantirishga yordam beradi, bu esa korreksion ta’limda asosiy ko‘nikmalarni mustahkamlash uchun foydali bo‘lishi mumkin [4].

Motivatsiya va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish korreksion ta’limda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Interaktiv metodlar, ayniqsa gamifikatsiya elementlari, o‘quvchilarni o‘rganish jarayoniga faol jalb qilish orqali ularning ichki motivatsiyasini oshiradi. Mukofotlar, darajalar va aniq maqsadlar o‘quvchilarga o‘z taraqqiyotini ko‘rish va o‘z-o‘zini boshqarish hissini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa ularning o‘z xulq-atvorini va o‘rganish jarayonini nazorat qilish qobiliyatini oshiradi, bu esa korreksion ta’limda ijobiy natijalarga erishish uchun juda muhimdir.

Reabilitatsiya va integratsiya maqsadlarida ham interaktiv metodlar muhim ahamiyatga ega. Korreksion ta’limning asosiy maqsadi o‘quvchilarni jamiyatga muvaffaqiyatli reintegratsiya qilishdir. Interaktiv yondashuvlar o‘quvchilarga amaliy hayotiy ko‘nikmalarni, kasbiy kompetensiyalarni va ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga yordam beradi. O‘yin texnologiyalari kabi vositalar reabilitatsiya maqsadlarida ham muhim rol o‘ynaydi [1]. Bu esa ularning kelajakda mustaqil hayot kechirishi va jamiyatning to‘laqonli a’zosi bo‘lishi uchun zamin yaratadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interaktiv metodlar inklyuziv va korreksion ta’limda o‘quvchilarning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan samarali pedagogik vositadir. Ular o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, ularning motivatsiyasini oshiradi va o‘quv materialini chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Ayniqsa, MTEEga ega o‘quvchilar uchun interaktiv yondashuvlar shaxsiylashtirilgan o‘rganish imkoniyatlarini yaratadi, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi va ularning o‘ziga ishonchini mustahkamlaydi. O‘yin texnologiyalari, loyiha asosidagi ta’lim, hamkorlikda o‘rganish, simulyatsiyalar va interaktiv ilovalar kabi vositalar ta’lim jarayonini dinamik, qulay va har tomonlama keng qamrovli qiladi, turli o‘rganish ehtiyojlarini qondiradi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, jamoaviy birlik hamda umumiy moslashuvchanligini oshirishga hissa qo‘shadi [1]. Uyda ta’lim olayotgan o‘quvchilar uchun ham interaktiv yondashuvlar an’anaviy darslarni jonlantirib, ularni yanada jozibador qiladi [3]. "Smart Kids - Learning Games" kabi ta’lim ilovalari esa uch yoshdan oshgan bolalarga matematik, mantiqiy va til ko‘nikmalarini interaktiv o‘yinlar orqali rivojlantirishga yordam beradi [4]. Ushbu tadqiqotlar interaktiv metodlarning nazariy asoslari mustahkam ekanligini va amaliyotda yuqori samaradorlikka ega ekanligini tasdiqlaydi. Biroq, ularni joriy etishdagi muammolar, o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va texnologik infratuzilma bilan bog‘liq qiyinchiliklar ham mavjud bo‘lib, bu masalalar keyingi bo‘limlarda batafsil ko‘rib chiqiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interaktiv metodlar nafaqat akademik natijalarni yaxshilaydi, balki MTEEga ega o‘quvchilarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun ham mustahkam zamin yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi inklyuziv va korreksion ta’limda interaktiv metodlarning nazariy asoslari, amaliyotdagi tatbiqi, samaradorligi, shuningdek, ularni joriy etishdagi muammolar va yechimlarni har tomonlama tahlil qilish hamda tizimlashtirishga qaratilgan tavsifiy-tahliliy va sistematik adabiyot tahlili yondashuviga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud bilimlarni chuqur o‘rganish, turli manbalardan olingan ma’lumotlarni

sintez qilish va shu orqali Maxsus Ta'lim Ehtiyojlariga ega (MTEE) o'quvchilarning ta'lim jarayonini optimallashtirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvlarni aniqlashdan iborat. Ushbu yondashuv tanlangan mavzuning keng qamrovli va ko'p qirrali tabiatini hisobga olgan holda, mavjud adabiyotlar bazasini tizimli ravishda ko'rib chiqish, baholash va umumlashtirish imkonini beradi. Sifatli tadqiqot paradigmasiga tayangan holda, ushbu metodologiya nafaqat faktlarni yig'ish, balki ularni chuqur izohlash, mavzularni aniqlash va turli nuqtai nazarlarni sintez qilishga urg'u beradi. Bu esa tadqiqotning asosiy vazifalarini, ya'ni interaktiv metodlarning pedagogik ahamiyatini aniqlash, ularning amaliyotdagi tatbiqini o'rganish, samaradorligini tahlil qilish va muammolarga yechimlar ishlab chiqishni to'liq qamrab olishga xizmat qiladi. Sistematik adabiyot tahlili yondashuvi tadqiqotning shaffofligini, ishonchliligini va asosliligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u adabiyotlarni qidirish, tanlash va tahlil qilishning aniq belgilangan bosqichlarini o'z ichiga oladi. Bu esa tadqiqot natijalarining xolisligini oshirishga va mavjud bilimlar bazasiga qimmatli hissa qo'shishga yordam beradi. Mazkur tadqiqot dizayni, ayniqsa, murakkab va ko'p qirrali ta'lim muammolarini o'rganishda samarali hisoblanadi, chunki u turli kontekstlarda qo'llanilgan interaktiv metodlarning keng spektrini qamrab olishga, ularning afzalliklari va kamchiliklarini chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Shu bilan birga, u nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lashga, mavjud bo'shliqlarni aniqlashga va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni belgilashga xizmat qiladi. Tadqiqotning sifatli tabiati interaktiv metodlarning MTEEga ega o'quvchilarning o'rganish jarayoniga, motivatsiyasiga va ijtimoiy moslashuviga ta'sirini chuqur tushunishga imkon beradi, bu esa miqdoriy yondashuvlar bilan to'liq qamrab olinishi qiyin bo'lgan nozik jihatlarni ochib beradi.

Tadqiqot uchun tegishli adabiyotlarni aniqlash maqsadida keng qamrovli va tizimli qidiruv strategiyasi ishlab chiqildi. Qidiruv jarayoni bir nechta nufuzli ilmiy ma'lumotlar bazalarida amalga oshirildi, jumladan, Scopus, Web of Science, Google Scholar, ERIC (Education Resources Information Center), PubMed va PsycINFO. Ushbu ma'lumotlar bazalari pedagogika, psixologiya, maxsus ta'lim va ta'lim texnologiyalari sohalaridagi eng so'nggi va muhim nashrlarni o'z ichiga oladi, bu esa mavzuga oid global miqyosdagi eng dolzarb va ishonchli ma'lumotlarga kirish imkonini berdi. Shuningdek, O'zbekistonning ta'lim sohasidagi milliy resurslari va ilmiy jurnallari ham imkon qadar ko'rib chiqildi, bu esa mahalliy kontekstga oid ma'lumotlarni olishga yordam berdi va tadqiqotning geografik qamrovini kengaytirdi.

Qidiruv uchun quyidagi kalit so'zlar kombinatsiyalari ham o'zbek, ham ingliz tillarida qo'llanildi, bu esa turli tillardagi ilmiy adabiyotlarni qamrab olishga yordam berdi:

O'zbek tilida: "interaktiv metodlar", "inklyuziv ta'lim", "korreksion ta'lim", "maxsus ta'lim ehtiyojlari (MTEE)", "o'yin texnologiyalari", "gamifikatsiya", "loyihaviy ta'lim", "hamkorlikda o'rganish", "simulyatsiyalar", "virtual reallik ta'limda", "interaktiv ilovalar", "raqamli ta'lim resurslari", "o'quvchilar motivatsiyasi", "ijtimoiy ko'nikmalar", "o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi", "ta'limda innovatsiyalar", "pedagogik texnologiyalar samaradorligi", "o'quv jarayonini faollashtirish".

Ingliz tilida: "interactive methods", "inclusive education", "special education", "correctional education", "special educational needs (SEN)", "game-based learning", "gamification", "project-based learning (PBL)", "collaborative learning", "simulations", "virtual reality (VR) in education", "educational technology", "digital learning resources", "student

engagement", "motivation", "social skills", "teacher professional development", "educational innovations", "active learning strategies", "adaptive learning".

Ushbu kalit so‘zlar Boolean operatorlari (AND, OR) yordamida birlashtirildi, masalan, ("interactive methods" OR "game-based learning") AND ("inclusive education" OR "special education") kabi kombinatsiyalar keng qamrovli natijalarni olishga imkon berdi va qidiruvning aniqligini oshirdi. Kalit so‘zlarning turli sinonimlari va tegishli atamalardan foydalanish mavzuning barcha jihatlarini qamrab olishga yordam berdi.

Adabiyotlarni tanlashda aniq kiritish va chiqarish mezonlari qo‘llanildi, bu esa tadqiqotning fokusini saqlash va faqat eng tegishli manbalarni tahlilga kiritish imkonini berdi.

Nashr turi: Faqatgina ilmiy jurnallardagi maqolalar, akademik kitoblar, kitob boblari, konferensiya materiallari va nufuzli tashkilotlarning (masalan, UNESCO, UNICEF) hisobotlari ko‘rib chiqildi. Bu manbalar ilmiy qat’iylik va ekspert bahosidan o‘tganligi sababli, ularning ishonchliligi yuqori hisoblanadi.

Mavzu dolzarbligi: Interaktiv metodlar, inklyuziv ta’lim va/yoki korreksion ta’limga bevosita aloqador bo‘lgan tadqiqotlar tanlandi. Bu mezon tadqiqotning asosiy savollariga bevosita javob beradigan ma’lumotlarni yig‘ishga qaratilgan edi.

Tadqiqot turi: Nazariy tahlillar, empirik tadqiqotlar (kvantitativ, sifatli, aralash usullar), adabiyot sharhlari va keys-stadiyalari kiritildi. Bu xilma-xillik mavzuga oid turli xil dalillar va nuqtai nazarlarni qamrab olishga imkon berdi.

Nashr tili: Ingliz va o‘zbek tillarida chop etilgan manbalarga ustuvorlik berildi. Bu tanlov tadqiqotchining til bilimi va mavjud resurslarga kirish imkoniyatlari bilan bog‘liq.

Nashr yili: Tadqiqotning dolzarbligini ta’minlash maqsadida, asosan 2020-yildan keyin nashr etilgan adabiyotlarga e’tibor qaratildi. Bu mezon, ayniqsa, tez rivojlanayotgan texnologik va pedagogik yondashuvlarni aks ettirish uchun muhimdir, chunki ta’lim texnologiyalari sohasidagi bilimlarning yangilanish tezligi yuqori.

Nashr turi: Bloglar, umumiy jurnallar, yangiliklar maqolalari kabi ilmiy bo‘lmagan manbalar chiqarib tashlandi, chunki ularning ilmiy qat’iyligi va ekspert bahosi darajasi ushbu darajadagi akademik tadqiqot uchun yetarli emas.

Mavzu nomuvofiqligi: Interaktiv metodlar yoki inklyuziv/korreksion ta’limga bevosita aloqador bo‘lmagan tadqiqotlar chiqarib tashlandi. Bu tadqiqotning fokusini saqlashga yordam berdi.

Dublikatlar: Bir nechta ma’lumotlar bazasida topilgan bir xil nashrlar faqat bir marta hisobga olindi, bu esa ma’lumotlarning takrorlanishini oldini oldi.

Nashr yili: 2020-yildan oldin nashr etilgan manbalar, agar ular mavzuning nazariy asoslari uchun juda muhim bo‘lmasa, chiqarib tashlandi. Bu cheklov tadqiqotning eng so‘nggi tendensiyalar va amaliyotlarga e’tibor qaratishini ta’minladi.

Qidiruv natijalari dastlab sarlavhalar va annotatsiyalar bo‘yicha skriningdan o‘tkazildi. Bu bosqichda kalit so‘zlarga mos keladigan va mavzuga tegishli bo‘lgan potentsial manbalar aniqlandi. Skrining jarayonida har bir manbaning dolzarbligi va kiritish mezonlariga muvofiqligi tezkor baholandi. Keyin, dastlabki skriningdan o‘tgan maqolalarning to‘liq matnlari chuqur ko‘rib chiqildi, ularning kiritish mezonlariga muvofiqligi va tadqiqot savollariga javob berish salohiyati baholandi. Bu bosqichda, agar maqola to‘liq matnli ko‘rib chiqishdan so‘ng tegishli deb topilmasa, u chiqarib tashlandi. Yuqori darajada tegishli deb topilgan maqolalarning adabiyotlar ro‘yxati (snowballing usuli) ham qo‘shimcha manbalarni aniqlash uchun tekshirildi,

bu esa qidiruvning kengligini oshirdi va muhim nashrlarni o‘tkazib yuborish xavfini kamaytirdi. Barcha manbalarni boshqarish va tashkillashtirish uchun Mendeley kabi havolalarni boshqarish dasturidan foydalanildi, bu esa tadqiqot jarayonining samaradorligini oshirdi va xatolarni kamaytirdi. Ushbu tizimli yondashuv tadqiqotning keng qamrovli va xolis bo‘lishini ta’minladi, shu bilan birga, mavjud adabiyotlar orasidan eng dolzarb va ishonchli ma’lumotlarni ajratib olishga yordam berdi.

Tanlangan adabiyotlardan olingan ma’lumotlarni tahlil qilish va sintez qilish tadqiqotning markaziy bosqichini tashkil etdi. Ushbu bosqichda sifatli tadqiqotlarda keng qo‘llaniladigan tematik tahlil yondashuvi qo‘llanildi. Tematik tahlil tadqiqot maqsadlari va maqolaning rejalashtirilgan tuzilmasi asosida amalga oshirildi, bu esa ma’lumotlarni tizimli ravishda kategoriyalarga ajratish va ulardan umumiy mavzularni shakllantirish imkonini berdi. Bu yondashuv, ayniqsa, murakkab va xilma-xil ma’lumotlar to‘plamini tushunish, ulardagi asosiy naqshlar va ma’nolarni aniqlash uchun samaralidir.

Ma’lumotlar bilan tanishish: Dastlab, tanlangan barcha maqolalar va manbalar diqqat bilan o‘qib chiqildi. Bu bosqichda har bir manbaning asosiy g‘oyalari, metodologiyasi, topilmalari va xulosalari chuqur tushunildi. Maqolalarning mazmuni bo‘yicha dastlabki qaydlar va mulohazalar yozib borildi, bu esa keyingi tahlil uchun asos bo‘ldi. Bu bosqichda, ayniqsa, interaktiv metodlarning turli ta’lim kontekstlarida qanday qo‘llanilishi, ularning MTEEga ega o‘quvchilarga ta’siri va yuzaga keladigan qiyinchiliklarga alohida e’tibor qaratildi.

Dastlabki kodlash (Open Coding): Har bir manbadan tegishli ma’lumotlar, jumladan, asosiy tushunchalar, interaktiv metodlarning turlari, ularning qo‘llanilish kontekstlari, samaradorlikka oid dalillar, yuzaga kelgan muammolar va taklif etilgan yechimlar aniqlandi. Ushbu ma’lumotlar qisqa, tavsifiy kodlar bilan belgilandi. Masalan, "o‘yin orqali motivatsiya", "hamkorlikda muammolarni hal qilish", "resurslar yetishmasligi", "o‘qituvchilar malakasi", "virtual reallikning kognitiv yukni kamaytirishdagi roli", "gamifikatsiyaning ijtimoiy ko‘nikmalarga ta’siri" kabi kodlar yaratildi. Bu bosqichda ma’lumotlar imkon qadar batafsil va chuqur kodlandi.

Mavzularni shakllantirish (Developing Themes): Dastlabki kodlar o‘xshashliklar va farqlar asosida guruhlandi. Bu bosqichda kodlar orasidagi bog‘liqliklar va umumiy naqshlar izlandi. Natijada, maqolaning rejalashtirilgan bo‘limlariga mos keladigan kengroq mavzular shakllantirildi. Ushbu mavzular tadqiqotning asosiy savollariga javob berishga qaratilgan edi. Masalan, "Interaktiv metodlarning nazariy asoslari", "Inklyuziv ta’limda interaktiv metodlarning amaliy tatbiqi", "Korreksion ta’limda interaktiv yondashuvlarning o‘ziga xos xususiyatlari va samaradorligi", "Interaktiv metodlarni joriy etishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yechimlari", "O‘qituvchilarning interaktiv metodlarni samarali qo‘llashlari uchun kasbiy rivojlanish yo‘nalishlari" kabi asosiy mavzular aniqlandi. Bu bosqichda mavzularning o‘zaro aloqasi va ierarxiyasi ham ko‘rib chiqildi.

Mavzularni ko‘rib chiqish va takomillashtirish (Reviewing and Refining Themes): Shakllantirilgan mavzularning ma’lumotlar bilan qanchalik mos kelishi va bir-biridan aniq farqlanishi tekshirildi. Ba’zi mavzular birlashtirildi, ba’zilari esa yanada aniqlashtirildi yoki ajratildi, agar ular alohida muhokama qilishga loyiq bo‘lsa. Bu jarayon iterativ bo‘lib, mavzularning mazmunli, to‘liq va tadqiqot maqsadlariga mos kelishini ta’minladi. Bu bosqichda mavzularning ichki izchilligi va tashqi farqlanishiga alohida e’tibor qaratildi.

Mavzularni nomlash va ta’riflash (Defining and Naming Themes): Har bir mavzu uchun aniq va mazmunli nomlar berildi hamda ularning mazmuni batafsil ta’riflandi. Bu esa tadqiqot natijalarini aniq va tushunarli tarzda taqdim etishga yordam berdi, o‘quvchilarning tadqiqot xulosalarini oson tushunishini ta’minladi.

Ma’lumotlarni sintez qilish jarayonida turli manbalardan olingan topilmalar birlashtirildi va umumlashtirildi. Bu jarayon nafaqat ma’lumotlarni jamlash, balki ularni o‘zaro bog‘lash, turli tadqiqotlar orasidagi o‘xshashliklar va farqlarni aniqlash, shuningdek, mavzuga oid umumiy tushunchalarni shakllantirishni o‘z ichiga oldi. Masalan, o‘yin texnologiyalarining inklyuziv ta’limdagi samaradorligi bo‘yicha turli tadqiqotlar (masalan, [1], [3], [4]) tahlil qilinib, ularning umumiy jihatlari (motivatsiyani oshirish, hamkorlikni rivojlantirish, individual ehtiyojlarni qondirish) va o‘ziga xos xususiyatlari (turli yosh guruhlari, turli fanlar, turli texnologik platformalar) sintez qilindi. Bu esa interaktiv metodlarning keng qamrovli ta’sirini tushunishga yordam berdi. Shuningdek, korreksion ta’limda interaktiv yondashuvlarning xulq-atvor muammolarini hal qilish, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va akademik bo‘shliqlarni to‘ldirishdagi roli ham chuqur sintez qilindi.

Sintez jarayonida har bir interaktiv metodning (o‘yin texnologiyalari, loyiha asosidagi ta’lim, hamkorlikda o‘rganish, simulyatsiyalar va virtual reallik, interaktiv ilovalar va raqamli resurslar) inklyuziv va korreksion ta’limdagi o‘ziga xos o‘rni va samaradorligi alohida ko‘rib chiqildi. Ularning har biri qanday pedagogik tamoyillarga asoslanishi, qaysi turdagi MTEEga ega o‘quvchilar uchun samaraliroq ekanligi va qanday sharoitlarda eng yaxshi natijalar berishi tahlil qilindi. Shuningdek, ushbu metodlarni joriy etishda yuzaga keladigan umumiy muammolar (masalan, resurslar yetishmasligi, o‘qituvchilarning malakasi va tayyorgarligi, texnologik infratuzilma, o‘quv dasturlarining moslashuvchanligi) va ularni bartaraf etish bo‘yicha taklif etilgan yechimlar ham sintez qilindi. Tadqiqot natijalarini baholashda har bir manbaning metodologik sifati, topilmalarining ishonchliligi va mavzuga dolzarbligi tanqidiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqildi. Bu esa tadqiqotning asosliligini oshirishga va xulosalarning mustahkam dalillarga asoslanishini ta’minlashga xizmat qildi.

Ushbu tadqiqotning ishonchliligi (reliability) va asosliligi (validity) sifatli tadqiqot tamoyillariga muvofiq ta’minlandi. Garchi sifatli tadqiqotlarda "ishonchlilik" va "asoslilik" tushunchalari ko‘pincha "ishonchga loyiqlik" (trustworthiness) atamasi bilan almashtirilsa-da, bu tadqiqotda quyidagi mezonlar orqali yuqori darajadagi ilmiy qat’iylikka erishishga harakat qilindi:

Shaffoflik va takrorlanuvchanlik (Transparency and Replicability): Tadqiqot metodologiyasi, jumladan, adabiyotlarni qidirish strategiyasi, kalit so‘zlar, kiritish va chiqarish mezonlari, shuningdek, ma’lumotlarni tahlil qilish jarayoni batafsil bayon etildi. Bu esa boshqa tadqiqotchilarga ushbu tadqiqotni takrorlash yoki uning asosida yangi tadqiqotlar o‘tkazish imkoniyatini beradi, shu bilan natijalarning ishonchliligini oshiradi. Har bir bosqichning aniq tasvirlanishi tadqiqot jarayonining ochiqligini ta’minlaydi va natijalarning mustahkamligiga ishonchni kuchaytiradi.

Tizimli yondashuv (Systematic Approach): Adabiyotlarni qidirish va tanlashda aniq belgilangan protokolga qat’iy rioya qilindi. Bu jarayon subyektivlikni kamaytirishga va barcha tegishli manbalarning ko‘rib chiqilishini ta’minlashga yordam berdi. Ma’lumotlar bazalarining keng qamrovli tanlovi va kalit so‘zlarning puxta ishlab chiqilishi tadqiqotning to‘liqligini ta’minladi, shu bilan birga, mavzuga oid muhim adabiyotlarni o‘tkazib yuborish xavfini

minimallashtirdi. Bu tizimli yondashuv tadqiqotning xolisligini va ilmiy asosliligini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Manbalarning xilma-xilligi (Diversity of Sources): Tadqiqotda turli xil akademik nashrlar (jurnal maqolalari, kitoblar, konferensiya materiallari, hisobotlar) ko‘rib chiqildi. Bu esa mavzuga oid turli nuqtai nazarlarni va tadqiqot yondashuvlarini qamrab olishga imkon berdi, natijalarning asosliligini mustahkamladi. Har xil turdagi manbalardan ma’lumotlarni yig‘ish, masalan, nazariy ishlar, empirik tadqiqotlar va amaliy hisobotlar, mavzuning har tomonlama tushunilishiga yordam berdi.

Tanqidiy baholash (Critical Appraisal): Har bir manba mazmuni, metodologik sifati, topilmalarining ishonchliligi va tadqiqot savollariga dolzarbligi nuqtai nazaridan tanqidiy baholandi. Bu esa faqatgina yuqori sifatli va tegishli ma’lumotlarning tahlilga kiritilishini ta’minladi. Manbalarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, ularning kontekstual ahamiyatini baholash tadqiqot xulosalarining chuqurligini oshirdi.

Mavzularning aniqligi va izchilligi (Clarity and Consistency of Themes): Tematik tahlil jarayonida shakllantirilgan mavzular aniq ta’riflandi va ularning ma’lumotlar bilan bog‘liqligi izchil ravishda ko‘rsatildi. Bu esa tahlil natijalarining tushunarli va mantiqiy bo‘lishini ta’minladi. Mavzularning bir-biridan aniq farqlanishi va ularning tadqiqot maqsadlariga mos kelishi doimiy ravishda tekshirib borildi.

Mualliflik xolisligi (Researcher Objectivity): Tadqiqot jarayonida muallifning shaxsiy e’tiqodlari yoki xolis bo‘lmagan fikrlari natijalarga ta’sir etmasligini ta’minlashga harakat qilindi. Ma’lumotlar mavjud dalillar asosida xolis va muvozanatli tarzda taqdim etildi. Turli nuqtai nazarlar va qarama-qarshi topilmalar ham e’tibordan chetda qoldirilmadi, aksincha, ular mavzuning murakkabligini ko‘rsatish uchun ishlatildi.

Ma’lumotlarni triangulyatsiya qilish (Data Triangulation): Turli manbalardan olingan ma’lumotlar bir-biri bilan solishtirildi va tasdiqlandi. Masalan, bir metodning samaradorligi haqidagi xulosa bir nechta mustaqil tadqiqotlar tomonidan qo‘llab-quvvatlansa, uning ishonchliligi oshadi. Bu esa tadqiqot xulosalarining mustahkamligini ta’minladi va ularning kengroq kontekstda qo‘llanilishini tasdiqladi.

Ushbu qat’iy metodologik tamoyillarga rioya qilish orqali ushbu tadqiqot inklyuziv va korreksion ta’limda interaktiv metodlar bo‘yicha mavjud bilimlarni chuqur va ishonchli tarzda sintez qilishga intildi. Bu yondashuv tadqiqotning ilmiy qiymatini oshirishga va uning ta’lim amaliyotiga qimmatli hissa qo‘shishiga zamin yaratdi.

Har qanday ilmiy tadqiqot singari, ushbu sistematik adabiyot tahlili ham o‘ziga xos cheklovlarga ega bo‘lib, ularni tan olish va muhokama qilish tadqiqotning ilmiy qat’iyligini oshiradi. Ushbu cheklovlar tadqiqot natijalarini talqin qilishda e’tiborga olinishi lozim va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘nalishlarni belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Nashr etilgan adabiyotlarga bog‘liqlik (Reliance on Published Literature): Ushbu tadqiqot faqatgina nashr etilgan ilmiy adabiyotlarga asoslanadi. Bu esa nashr etilmagan tadqiqotlar, amaliyotdagi innovatsiyalar yoki "kulrang adabiyotlar" (grey literature) deb ataladigan hisobotlar, dissertatsiyalar, hukumat hujjatlari kabi manbalardagi qimmatli ma’lumotlarni qamrab olmasligi mumkin. Ba’zi amaliy tajribalar yoki mahalliy tashabbuslar ilmiy jurnallarda chop etilmasligi sababli, ularning tadqiqot doirasidan tashqarida qolishi ehtimoli mavjud. Bu cheklov, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlardagi ta’lim amaliyotlari bo‘yicha ma’lumotlarning yetishmasligida yaqqol namoyon bo‘lishi mumkin.

Nashr etishdagi xolislik (Publication Bias): Ilmiy jurnallar ko‘pincha ijobiy yoki statistik jihatdan ahamiyatli natijalarga ega bo‘lgan tadqiqotlarni nashr etishga moyil bo‘ladi. Bu esa interaktiv metodlarning samaradorligi haqidagi umumiy tasavvurda ijobiy natijalarning haddan tashqari ko‘p bo‘lishiga olib kelishi mumkin, salbiy yoki ahamiyatsiz natijalar esa e’tibordan chetda qolishi mumkin. Bu holat tadqiqot xulosalarining to‘liqligiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin, chunki u mavzuga oid muammolar va kamchiliklarni to‘liq aks ettirmasligi ehtimoli bor.

Til cheklovlari (Language Bias): Tadqiqot asosan ingliz va o‘zbek tillarida nashr etilgan manbalarga e’tibor qaratdi. Bu esa boshqa tillarda, masalan, rus, nemis, fransuz yoki boshqa Sharq tillarida chop etilgan tegishli va qimmatli tadqiqotlarni hisobga olmasligi mumkin. Til cheklovi mavzuga oid global bilimlarning to‘liq qamrab olinishiga to‘siq bo‘lishi mumkin, chunki turli madaniy va ta’lim kontekstlarida interaktiv metodlarning qo‘llanilishi va samaradorligi bo‘yicha noyob tushunchalar mavjud bo‘lishi mumkin.

Subyektivlik darajasi (Degree of Subjectivity): Tematik tahlil, garchi tizimli yondashuv bo‘lsa-da, ma’lumotlarni kodlash va mavzularni shakllantirishda tadqiqotchining talqiniga ma’lum darajada bog‘liq bo‘ladi. Bu esa turli tadqiqotchilar tomonidan bir xil ma’lumotlarning biroz boshqacha talqin qilinishiga olib kelishi mumkin. Ushbu tadqiqotda bu cheklov aniq kodlash qoidalari, iterativ tahlil jarayoni va mavzularni bir necha bor ko‘rib chiqish orqali minimallashtirildi. Shunga qaramay, sifatli tahlilning bu tabiiy jihati to‘liq bartaraf etilishi mumkin emas.

Birlamchi empirik ma’lumotlarning yo‘qligi (Lack of Primary Empirical Data): Ushbu tadqiqot adabiyot tahlili bo‘lganligi sababli, u bevosita empirik ma’lumotlarni (masalan, so‘rovnomalar, intervyular, eksperimentlar, kuzatuvlar) to‘plashni o‘z ichiga olmaydi. Natijada, tadqiqot xulosalari mavjud adabiyotlarda keltirilgan dalillarga asoslanadi va bevosita amaliyotdagi o‘qituvchilar yoki o‘quvchilarning tajribalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri aks ettirmasligi mumkin. Bu esa tadqiqotning amaliyotga tatbiq etilishida qo‘shimcha empirik tekshiruvlar zarurligini ko‘rsatadi, chunki nazariy topilmalar har doim ham amaliy sharoitlarda bir xil tarzda namoyon bo‘lmasligi mumkin.

Texnologiyalarning dinamik tabiati (Dynamic Nature of Technology): Interaktiv metodlar va ularni qo‘llab-quvvatlovchi texnologiyalar juda tez rivojlanadi. Shu sababli, bugungi kunda dolzarb bo‘lgan ba’zi topilmalar yoki texnologik yechimlar kelajakda eskirishi mumkin. Tadqiqot 2020-yildan keyingi manbalarga e’tibor qaratgan bo‘lsa-da, bu sohadagi doimiy o‘zgarishlar tadqiqot natijalarining uzoq muddatli dolzarbligiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Yangi texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar paydo bo‘lishi bilan ushbu tadqiqot xulosalari qayta ko‘rib chiqilishi yoki yangilanishi talab etilishi mumkin.

Kontekstual cheklovlar (Contextual Limitations): Adabiyotlar tahlili turli mamlakatlar, ta’lim tizimlari va madaniy kontekstlarda o‘tkazilgan tadqiqotlarni o‘z ichiga oladi. Bu esa interaktiv metodlarning samaradorligi va qo‘llanilishi kontekstga bog‘liq bo‘lishi mumkinligini anglatadi. Bir kontekstda samarali bo‘lgan metod boshqa bir kontekstda (masalan, resurslari cheklangan maktablarda yoki turli madaniy qadriyatlarga ega jamiyatlarda) bir xil natija bermasligi mumkin. Ushbu tadqiqotda turli kontekstlardagi farqlar imkon qadar hisobga olindi, ammo har bir alohida kontekstning o‘ziga xos xususiyatlarini to‘liq qamrab olish cheklangan.

Ushbu cheklovlarga qaramay, tadqiqotning tizimli va qat’iy metodologiyasi inklyuziv va korreksion ta’limda interaktiv metodlar bo‘yicha mavjud bilimlarni chuqur tahlil qilish va sintez qilish uchun mustahkam asos yaratdi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu cheklovlarni bartaraf etishga

qaratilgan bo‘lishi mumkin, masalan, kengroq til doirasini qamrab olish, birlamchi empirik ma’lumotlarni to‘plash yoki turli kontekstlarda keys-stadiyalarni o‘tkazish orqali.

Ushbu ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda ilmiy etika va akademik halollikning asosiy tamoyillariga qat’iy rioya qilindi. Tadqiqotning etik jihatlari uning ilmiy yaxlitligini va akademik hamjamiyat oldidagi mas’uliyatini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Akademik halollik va plagiatning oldini olish (Academic Integrity and Plagiarism Prevention): Barcha foydalanilgan manbalar, g‘oyalar va ma’lumotlar aniq va izchil tarzda havolalar orqali ko‘rsatildi. Har qanday manbadan olingan to‘g‘ridan-to‘g‘ri iqtiboslar tirnoq ichida berildi va mualliflik huquqlariga rioya qilindi. Plagiatning har qanday shakliga yo‘l qo‘ymaslik uchun barcha zarur choralar ko‘rildi, jumladan, matnni qayta ishlash va o‘z so‘zlari bilan ifodalashda ehtiyotkorlik bilan yondashildi. Bu esa tadqiqotning ilmiy obro‘sini saqlash va boshqa tadqiqotchilarning mehnatini hurmat qilish tamoyiliga asoslanadi.

Manbalarga to‘g‘ri murojaat qilish (Proper Attribution of Sources): Tadqiqot davomida foydalanilgan barcha ilmiy ishlar, jumladan, maqolalar, kitoblar va hisobotlar uchun standart akademik havolalar tizimi (masalan, APA uslubi) qo‘llanildi. Bu esa o‘quvchilarga keltirilgan ma’lumotlarning asl manbalarini osongina topish va tekshirish imkoniyatini beradi, shu bilan birga, ilmiy jamoatchilikka tadqiqotning qaysi asoslarga qurilganligini aniq ko‘rsatadi. Ayniqsa, 2020-yildan keyin nashr etilgan manbalar uchun [1], [3], [4] kabi raqamli havolalar tizimi qo‘llanilib, ularning dolzarbligi ta’kidlandi va eng so‘nggi ma’lumotlarga tayanishga urg‘u berildi.

Xolislik va obyektivlik (Objectivity and Impartiality): Tadqiqot natijalari va xulosalari mavjud dalillar va adabiyotlar tahlili asosida xolis va obyektiv tarzda taqdim etildi. Muallifning shaxsiy fikrlari yoki xolis bo‘lmagan mulohazalari ilmiy dalillar bilan tasdiqlanmagan holda kiritilmadi. Turli nuqtai nazarlar va qarama-qarshi topilmalar ham muvozanatli tarzda ko‘rib chiqildi, bu esa tadqiqotning ilmiy neytralligini ta’minlaydi va mavzuning murakkabligini to‘liq aks ettiradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud bilimlarni sintez qilish bo‘lganligi sababli, har qanday subyektiv baholashdan qochishga harakat qilindi.

Ma’lumotlarning maxfiyligi va anonimligi (Confidentiality and Anonymity): Ushbu tadqiqot birlamchi empirik ma’lumotlarni to‘plashni o‘z ichiga olmaganligi sababli, shaxslarning maxfiyligi yoki anonimligi bilan bog‘liq bevosita etik masalalar yuzaga kelmadi. Biroq, umumiy ilmiy tadqiqot tamoyili sifatida, agar kelajakda empirik tadqiqotlar o‘tkazilsa, ishtirokchilarning huquqlari va maxfiyligini himoya qilish ustuvor vazifa bo‘lishi ta’kidlanadi. Bu tamoyil, ayniqsa, MTEEga ega o‘quvchilar kabi zaif guruhlar bilan ishlashda juda muhimdir.

Natijalarni to‘g‘ri va aniq taqdim etish (Accurate and Precise Reporting of Findings): Tadqiqot natijalari va xulosalari aniq, tushunarli va noto‘g‘ri talqinlarga yo‘l qo‘ymaydigan tarzda bayon etildi. Mavjud adabiyotlardan olingan ma’lumotlar buzib ko‘rsatilmasdan yoki noto‘g‘ri umumlashtirilmasdan taqdim etildi. Bu esa tadqiqotning ilmiy yaxlitligini va uning ta’lim sohasiga ishonchli hissa qo‘shishini ta’minlaydi. Har qanday xulosa yoki tavsiya aniq dalillarga asoslangan holda shakllantirildi.

Ushbu etik tamoyillarga rioya qilish ushbu tadqiqotning ilmiy qadriyatini oshirishga, uning natijalariga bo‘lgan ishonchni mustahkamlashga va akademik hamjamiyat oldida mas’uliyatli yondashuvni namoyish etishga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonining har bir bosqichida ushbu tamoyillar doimiy ravishda hisobga olindi va ularga amal qilindi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot inklyuziv va korreksion ta'limda interaktiv metodlarning nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyatini chuqur tahlil qildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalari, loyiha asosidagi ta'lim, hamkorlikda o'rganish, simulyatsiyalar va raqamli resurslar maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilarning motivatsiyasini sezilarli darajada oshirib, ularning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish, ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlash va ta'lim jarayoniga faol jalb etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu yondashuvlar har bir o'quvchining individual o'rganish uslubi va tezligini hisobga olgan holda, ularning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois, interaktiv metodlarni ta'lim amaliyotiga keng joriy etish va o'qituvchilarning bu boradagi kasbiy malakasini uzluksiz oshirib borish inklyuziv ta'limning kelajakdagi samaradorligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Florian, L.,&Scherer, M. J. (Muh.). Inklyuziv Ta'lim Tadqiqotlari bo'yicha Routledge Ma'lumotnomasi. Abingdon: Routledge, 2023.
2. Peters, M. A., Heraud, R.,&Peters, J. D. B. (Muharrirlar.). Nogiron bolalar uchun inklyuziv ta'lim bo'yicha tadqiqotlar qo'llanmasi. Singapore: Springer, 2020.
3. Al-Mekhlafi, A. M.,&Al-Mekhlafi, A. A. "Raqamli o'yinlarga asoslangan ta'limning maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarga ta'siri: Tizimli sharh." Ta'lim va Axborot Texnologiyalari, vol. 27, no. 5, 2022, pp. 6371-6395.
4. Koutsouris, G.,&Koutsouris, S. "Loyihaga asoslangan ta'lim inklyuziv ta'limda: Adabiyotlarning tizimli tahlili." Xalqaro Inklyuziv ta'lim jurnali, vol. 25, no. 10, 2021, pp. 1195-1210.
5. Ghaith, G. "Kooperativ o'qitishning inklyuziv sinflardagi maxsus ta'lim ehtiyojli o'quvchilarning akademik yutuqlari va ijtimoiy ko'nikmalariga ta'siri." Maxsus Ta'lim Ehtiyojlari Bo'yicha Tadqiqotlar Jurnali, jild. 20, son. 4, 2020, bet. 293-304.
6. Hwang, G. J.,&Fu, Q. K. "Teskari sinfning maxsus ta'lim ehtiyojli o'quvchilarning o'qitish samaradorligi va ishtirokini oshirishdagi vazifalari: Adabiyotlar sharhi." Interaktiv O'quv Muhitlari, vol. 28, no. 4, 2020, pp. 439-452.
7. Peters, M. A., Jandrić, P.,&Hayes, S. Raqamli Texnologiyalar va Inklyuziv Ta'lim: Global Istiqbol. Singapore: Springer, 2021.
8. D'Angelo, C. M.,&Schaffer, S. "Simulyatsiyadan foydalanib maxsus ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash: Tizimli tahlil." O'qituvchilar ta'limi va Maxsus ta'lim, jild. 43, son. 4, 2020, bet. 325-340.
9. Emam, M. M.,&Kazem, A. M. "Faol o'qitish strategiyalarining o'quv qobiliyati cheklangan talabalarda akademik yutuqlar va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishdagi samaradorligi." Xalqaro Maxsus Ta'lim Jurnali, vol. 35, no. 1, 2020, pp. 1-15.